

EDİTÖR GÖREV VE SORUMLULUKLARI VE BİRİNCİ BASAMAK SAĞLIK HİZMETİ YAYINCILIĞI

Özen AŞUT

Özet

Bu yazıda, süreli tıp yayınları editörlüğünün görev ve sorumlulukları alanında son yıllarda yapılan çalışmalar ve varılan sonuçlar gözden geçirilmiş; bu veriler ışığında ve Sürekli Tıp Eğitimi Dergisi bağlamında, ülkemizde birinci basamak sağlık hizmetine yönelik tıp yayıncılığı ele alınmıştır.

İlk kez 1978’de başlayan ve daha sonraki yıllarda güncelleştirilen uluslararası belgelere göre, tıp dergisinin yayın içeriği konusunda editörler tam yetkili olmalıdır. Editör özgürlüğü editörlerce titizlikle savunulmalıdır. Editörlüğün zaman alıcı ve genellikle onursal bir görev olduğu bilinmelidir. Editörlük işinin genel amaçları ise, tıp bilimini ilerletmek, tıbbi ve bilimsel sorunları tartıştırmak, mezuniyet sonrası eğitimi geliştirmek, etik davranışları korumak olmalıdır. Editörler bu amaçlara yönelik olarak bir sistem geliştirmeli, yazar ve araştırmacılara karşı tarafsızlığı ve nesnellığı güvence altına almalı, hakem seçmede doğru belirleyici olmalıdır.

Sürekli Tıp Eğitimi Dergisi (STED) 1992 yılı başından bu yana, genel pratisyenler ve diğer birinci basamak hekimlerinin mesleki gelişim-süreli tıp eğitimi için yayımlanan Türk Tabipleri Birliği’nin süreli hakemli yayınıdır. Önceleri aylık, yakın zamanlarda ise iki ayda bir yayımlanan bu dergi, 2005-2007 arasında Türk Tıp Dizini’nde yer almıştır.

STED’in yayın politikası, editöryal işleyiş ve teknik altyapısının güncel gelişmelere uygun düzeye ulaştırılmasına karşın, dergiye gönderilen çalışmaların sınırlılığı, ürünün bilimsel içeriğini ve çeşitliliğini etkilemektedir. Bu durum, son yıllarda birinci basamak sağlık hizmetinin değersizleştirilmesinin ve ticarileştirilmesinin akademik düzeydeki yansıması olarak ele alınması ve çözüm aranması gereken bir sorun olarak önümüzde durmaktadır.

Amaç

Bu bildirinin amacı, süreli tıp yayıncılığında editöryal sorumluluk ve işleyiş konusundaki uluslararası gelişmeleri gözden geçirerek, bu verilerin ışığında ve Sürekli Tıp Eğitimi dergisi bağlamında Türkiye’de birinci basamak tıp yayıncılığının sorunlarına dikkat çekmektir.

Giriş

Bir grup tıp dergileri editörü 1978 yılında Vancouver’da toplanarak, dergilere gönderilen makalelerin formatını oluşturmaya yönelik kılavuz hazırlama girişimi başlattılar. Bu grup

Doç. Dr. Özen AŞUT - Sürekli Tıp Eğitimi Dergisi Yayın Yönetmeni

daha sonra Vancouver Grubu olarak tanındı. Kaynakları da içermek üzere, yayımlanacak "Makalelerde Aranacak Özellikler Bildirgesi" ilk kez 1979'da yayımlandı. Daha sonra Vancouver grubu genişleyerek, Tıp Dergi Editörleri Uluslararası Komitesi'ne (ICMJE) dönüştü. Bu Komite artık yılda bir toplanan, görev spektrumunu genişletmiş bir örgütlenme olarak çalışmalarını sürdürmeye başladı (1, 2).

Komite, Tıp Dergilerine Başvuran Makaleler için Standart Özellikler belgesinin çok sayıda versiyonunu yayımlamıştır. Yıllar geçtikçe makale hazırlamanın ötesine geçen belgenin bir bölümü Standart Özellikler'de, bir bölümü başka bildirgelerde yer almaktadır (1, 3).

Bu bildirgelere göre, editörlerin sorumluluk ve görevleri de ayrıntılandırılmıştır. Genellikle editörlük görevi konusunda bir resmi hazırlık süreci olmadan sorumluluk yüklenilmektedir. Bu nedenle, editörün doğru seçilmesi önem kazanmaktadır. Editörlerin etkin bilimsel araştırmacı, zamanını iyi kullanan, doğru karar veren kişiler olması önerilmektedir (4). Editörü seçen kurum, görevlendirmeyi belli ölçütlere göre yapmaktadır. Bu ölçütler, yazarlık, akademisyenlik, araştırmacılık olabilir; daha önce editör yardımcılığı görevi üstlenmiş kişiler yeğlenebilir; kişinin tıbbi dergicilik ya da editoloji konusundaki özel ilgisi bir ölçüt olabilir. Editoloji terimi Çinlilerin buluşudur. Çin Sürelî Bilim Yayınları Editoloji Birliği 1987'de kurulmuş ve editörlük bilimine yönelik "Acta Editologica" adlı yeni bir dergi çıkarmaya başlamıştır. Bu Birlik, editörlükle ilgili bilgi düzeyini ve editörlük eğitimini yükseltmeyi önüne hedef olarak koymuştur (5).

Daha sonra 1995 yılında, 22 tıp editörünün başlattığı Bellagio girişimi tarafından Dünya Tıp Editörleri Birliği (WAME) kuruldu. Amaç, dünyadaki editörlerin sık karşılaştığı ortak sorunlara çözüm aramaktır. Örneğin, özel bir sorun olarak, hakemlik üzerine çalıştaylar düzenlendi. Birlikte tartışılması önerilen konular arasında, başta atayan kurum olmak üzere, editörün bağımsızlık ve özgürlüğünün dış etkilere nasıl korunacağı da önem kazanmıştı. Daha sonra editörlüğe yönelik çeşitli eğitim programları da geliştirilerek uygulamaya kondu (5).

Editörlerin Görev ve Sorumlulukları

Hakemli bir dergi, yayımlanan makalelerin çoğunun değerlendirme için editöriyal ekibin dışında uzmanlara gönderildiği dergidir. Ancak derginin yayın içeriği konusunda editörler tam yetkili olmalıdır. Editör bağımsızlığı, bir derginin dürüstlüğü'nün köşetaşdır. Editör özgürlüğü editörlerce titizlikle savunulmalıdır. Yayının tirajı ne denli yüksekse, editörün sorumluluğu ona uygun biçimde büyüktür. Okuyucu sayısı dünya çapında 600 bini bulan (JAMA gibi) bir dergide ya da (Annals of Internal Medicine gibi) 100 bin tirajı olan bir yayında çıkan bir makale ya da editor yazısının etkisi tartışılmaz derecede önemlidir (5).

Yayına yeni başlayan dergilerin editörleri, deneyimli akademisyen ve araştırmacılar olmalıdır. Uzmanlar, bu editörlerin görev ve sorumlulukları konusunda aşağıdaki noktalarda görüş birliğine varmışlardır:

- editörler kurulu kurmak,
- editörler kurulu üyelerinden ilk yazıları istemek,
- makale akışı sağlamak için bir yöntem geliştirmek,

- hakem grubu veritabanı oluşturmak,
- makaleleri hakeme gönderilecek ve reddedilecek olarak sınıflandırmak,
- yeni hakemler görevlendirmek,
- hakemlik sürecini izlemek, hakemlerin tanınan son tarihe kadar yanıt vermesini sağlamak
- yayımlanan materyalin niteliğini, uygun hakem değerlendirmesi, editörün kendi görüşleri ve düzeltmeleriyle güvence altına almak,
- kötü makaleleri düzeltmek ya da yeniden yazmak için yeteneği, zamanı ve sabrı olmak,
- gelecek birkaç yıl içinde en az haftanın bir gününü dergi işine ayırmaya hazır olmak (6).

Editörlük zaman alıcı ve genellikle onursal bir iştir. Editörlük görevinin genel amaçları ise, tıp bilimini geliştirmek, tıbbi ve bilimsel sorunları tartıştırmak, mezuniyet sonrası eğitimi geliştirmek, etik davranışları korumak olarak sıralanabilir (7). Etik olarak, editor yayımlanacak materyalin doğru ve geçerli olduğundan sorumludur. O nedenle, editörün asıl sorumluluğu okura karşıdır. Aynı zamanda yazara karşı da, yayın seçimlerinde yansız olunacağı ve tek ölçütün bilimsellik olacağını güvence altına alma zorunluluğu vardır (8).

“Tıp Dergilerine Başvuran Makaleler için Standart Özellikler Bildirgesi” ve daha sonraki belgeler editörlüğün işlevlerini somutlaştırmıştır. Editörler, hakemleri yazarların makalelerinin gizliliği konusunda uyarmalıdır. Tüm yazarlar editörden hızlı yanıt beklerler. Ancak süreç her zaman hızlı ilerlememektedir. Örneğin, Annals’a başvuran bir makalenin yayın zamanı 6-12 aydır. Yazarların hakem değerlendirme sürecini anlaması için çaba gösterilmelidir. Bu görev de bir editor sorumluluğudur. Buna karşılık, yazarın çalışması da onun emek ürünü olarak güvence altına alınmalıdır (7).

Makale seçiminde dikkate alınması gereken kimi özellikler

Dergiler, baskı olsun, elektronik ortamda olsun, başka bir yerde tümüyle ya da kısmen yayımlanmış çalışmalara yer vermek istemezler. Basın için hazırlanan kısa raporlar bu kuralın dışındadır. Ancak bu politikalar, başka bir derginin reddettiği bir çalışmayı ya da özet ve poster olarak başka bir yerde yayımlanmış bir ürünü kabul etmelerini engelleyici değildir. Yazar makaleyi teslim ederken, o çalışmayla ilgili mükerrer sayılabilecek önceki tüm yayın ya da raporları bildirmelidir. Bu çalışmalar kaynaklar arasında yer almalı, kopyaları editöre teslim edilmelidir. Eğer daha önce yayımlandığı fark edilirse, editör harekete geçerek yazıyı reddetmeli, eğer yanlışlıkla yayımlanmışsa, yazarın onayı olsun ya da olmasın, dergide bu duruma ilişkin açıklama yapılmalıdır. Eğer bir yarar umuluyorsa, yazı aynı ya da başka dilde ikinci kez yayımlanabilir. Ancak her iki derginin editörlerinden izin alınmalı, ikinci derginin editöründe primer versiyonun kopyası bulunmalıdır. İkinci yayının başlık sayfasında birinci kaynak belirtilerek, daha önce yayımlandığı açıklanmalıdır.

Çalışmalarda yer almış hastaların haklarına saygı gösterilmeli, kimlikleri açıklanmamalı, ancak hasta verileri kesinlikle değiştirilmemelidir. Aydınlatılmış onam istemi, derginin yazarlara bilgi bölümünde yer almalıdır. Aydınlatılmış onam alındıysa, yayında belirtilmelidir (9).

Basınla ilişkiler

Popüler medya, kamuoyunun ilgisi nedeniyle tıbbi araştırma sonuçlarıyla ilgilenmekte, bu konuda en kısa zamanda bilgi almaya çalışmaktadır. Editörler, düzenli olarak hakemli

dergilerden kamuoyuna tıbbi bilgi verebilirler. Bu bağlamda, yazarla anlaşarak hakem değerlendirme süreci sonrasında bilgi vermeye özen göstermek gerekir. Bilgilerin basına yansımaları ile dergide yayımlanması eşzamanlı olmalıdır.

Elektronik yayıncılık, interneti de kapsamak üzere yayıncılıkla eşanlıdır. Yazarlar, editörler ve yayıncılar, ilgili belge ve bildirgelerle açıklanmış Uluslararası Tıp Dergi Editörleri Komitesi politikalarına uymalıdır. İnternetteki ilk konuş ve sonraki tüm güncelleme tarihleri belirtilmelidir. Editörler reklam politikaları konusunda tüm sorumluluğu almalıdır. Okurlar, reklamlarla editöryal materyalin farkını kolayca görebilmelidir (10, 11).

Birinci Basamak Sağlık Hizmeti İçin Süreli Tıp Yayıncılığı ve “Süreli Tıp Eğitimi Dergisi”

Birinci basamak sağlık hizmeti hekime ilk başvuru yeridir. Toplumun sağlık sorunlarının yaklaşık yüzde 80-90’lık bir bölümü, bu düzeyde çözüme ulaşabilmektedir. Birinci basamakta çalışan genel pratisyen, bireyin yalnızca hastalıkları ile değil, yaşamının her döneminde sağlığının her aşaması ile ilgili olan hekimdir. Genel pratisyen, sorumlu olduğu bireylerin sağlığını korumak ve geliştirmekle de yükümlüdür. Bu nedenle, genel pratisyenlik yaş, cins, organ, sistem, hastalık, sosyoekonomik durum ayrımı yapmaksızın, sorumlu olduğu nüfusun her bireyini çevresiyle ve toplumuyla bütünsellik içinde ele alıp, sağlık sorunlarına çok yönlü çözüm getirmeyi amaçlayan, kapsamlı bilgi ve beceriler gerektiren tıp disiplini diye tanımlanabilir. Genel pratisyenlik, insanı tüm özellikleriyle kavrayıp sağlık sorunlarına çözüm arayan yaklaşımı nedeniyle, bir anlamda öbür tıp disiplinlerine yol gösteren temel tıp meslek alanıdır (12).

Geniş kapsamı nedeniyle, genel pratisyenlik meslek eğitiminin alanı kapsayacak ölçüde gelişmiş olması genel kabul gören yaklaşımdır. Bu özellikleri nedeniyle, genel pratisyenlik tüm gelişmiş ülkelerde tıp eğitiminden sonra belirli bir süre meslek eğitimi gerektirmektedir. Birinci basamak hekiminin mezuniyet sonrası ve sürekli eğitimi zorunludur. Konuya ilişkin uluslararası belgelerde, genel pratisyenlik uzmanlık eğitiminin vazgeçilmez koşul ve gereksinimlerinden birinin de genel pratisyenlik alanının süreli bir yayını olması yer almaktadır (13).

Tablo 1. Süreli Tıp Eğitimi Dergisi’nde yıllara göre reddedilen yazıların durumu

Yıllar	Red		Toplam
	Sayı	Yüzde*	
2007	6	10	62
2008	5	11	46
2009	3	7	41
2010	2	7	28
Toplam	16	9	177

* Yüzdeler satır yüzdesi

Süreli Tıp Eğitimi Dergisi özellikleri ve editöryal yayına hazırlama süreci

Süreli Tıp Eğitimi Dergisi (STED) 1992 yılı başından bu yana, genel pratisyenler ve diğer birinci basamak hekimlerinin mesleki gelişim-süreli tıp eğitimi için yayımlanan Türk Tabipleri Birliği’nin süreli hakemli yayınıdır. Uzun süre aylık olarak çıkarılan dergi son iki yıldır iki ayda bir yayımlanabilmektedir. Okurlara yönelik olarak planlanan 2001-2002 yıllarına ilişkin bir çalışmada, STED okurlarının %75 oranında pratisyen hekim oldukları

Tablo 2. Sürekli Tıp Eğitimi Dergisi makale türlerinin yıllara göre dağılımı (2002-2011)

Yıl	Araştırma Sayı	Yüzde*	Derleme Sayı	Yüzde*	Toplam Sayı
2011 (8 ay)	16	61.5	10	38.5	26
2010	25	48.1	27	51.9	52
2009	13	54.2	11	45.8	24
2008	16	61.5	10	38.5	26
2007	21	55.3	17	44.7	38
2006	24	61.5	15	38.5	39
2005	34	63.0	20	37.0	54
2004	22	30.0	51	70.0	73
2003	12	15.6	65	84.4	77
2002	12	17.4	57	82.6	69

*Yüzdeler satır yüzdesi

ve büyük ölçüde derginin içeriğinden hoşnutluk belirttikleri anlaşılmıştır (14).

Derginin, editörler kurulu işlevi gören, editörler de içinde 15 kişilik bir Yayın Kurulu, hakem olarak görev yapan değişik tıp alanı uzmanlarından oluşan bir Bilimsel Danışma Kurulu bulunmaktadır. Birinci basamak sağlık hizmetinin geniş kapsamı nedeniyle, hakemlerin geniş bir yelpazede uzmanlık alanını kapsamasına özen gösterilmekte,

ayrıca araştırma değerlendirmeleri akademisyen halk sağlığı uzmanlarına da gönderilmektedir. Meslek alanının özelliği ve uluslararası ölçütler uyarınca, hakemler arasında yeterli sayıda günlük pratik içinde etkin görevlerde çalışan pratisyen hekimler de bulunmaktadır.

STED'de yayımlanacak makalelerde aranan özellikler arasında, birinci basamak sağlık hizmeti alanında çalışan hekimlerin sürekli eğitimine katkıda bulunarak, hizmeti daha etkin ve verimli yürütmelerine temel oluşturmak başta gelen amaçlardandır. Bu nedenle, özellikle araştırmaların birinci basamakta ve/ya da birinci basamak personeli tarafında yapılmış olması öncelik nedeni olarak belirlenmiştir. Böylece birinci basamak sağlık hizmetinin toplum yararına örgütlenmesine dayanak olacak araştırmaların özendirilmesi de hedeflenmektedir.

STED'e gelen yazılar, öncelikle iki editör tarafından belirtilen genel amaçlar ve diğer bilimsel ölçütlere uygunluk yönünden değerlendirildikten sonra, olumlu bulunursa en az iki Yayın Kurulu üyesine gönderilmektedir. En az iki Yayın Kurulu üyesinin yayımlanabilir yönünde görüş belirttiği çalışmalar, editörler tarafından seçilen konuyla ilgili hakemlere iletilmektedir.

Tablo 3. STED'de Türk Tıp Dizini'ne girişten önceki ve sonraki araştırma sayıları

Dönem	Araştırma	Derleme	Toplam
2002-2004 (önce)	46	173	219
2005-2010 (sonra)	133	100	233
Toplam	179	273	452

Bu aşamada da olumlu görüş alan yazılar, editör tarafından son düzeltmeye alınmaktadır. Bu aşamada yazım eksiklik ve yanlışlıklarını da içermek üzere, gerekli düzeltmelerle yazı yayımlanacak son biçimine getirilmektedir.

Kabul edilmeyen yazılar

Editör, Yayın Kurulu üyeleri ya da hakemlerin yayımlanmasını uygun görmediği makaleler, yazara geri gönderilmektedir. STED'in reddedilen makale oranı son dört yıl ortalaması (2007-2010) %9'dur (Tablo1). Önemli bilim dergilerinde kabul oranının %25'in altında olduğu bildirilmektedir. Ayrıca, yayımlanan makalelerin çoğunun da, daha önce bir ya da birkaç kez reddedilmiş çalışmalar olduğuna vurgu yapılmaktadır. Bir araştırmada, yayımlanmış yazılarda daha önce en az bir kez reddedilme oranının %62 olduğu saptanmıştır. Bu verilere göre, dergimizde kabul oranı oldukça yüksektir.

STED'le ilgili verilerin değerlendirilmesi

STED 20 yıldır birinci basamak sağlık hizmetine yönelik yayını sürdürüyor ve editörlük anlamında bilimsel normlara uymaya çalışılan bir yayındır. Bu süre içinde sponsorluk katkısı sonucu hekimlere ücretsiz ulaştırılmış ve özellikle birinci basamakta çalışan hekim ve diğer sağlık personelinde olumlu geribildirimler alınmıştır. 2005-2007 yılları arasında Türk Tıp Dizininde de yer almasına karşılık, birinci basamak düzeyinde araştırma çalışmalarının nicelik ve nitelik olarak yetersizliği nedeniyle bu özelliği sürdürülememiştir. STED'in Türk Tıp Dizininde yer almasının dergiye gönderilen çalışmalar açısından niteliksel katkıları olmuş, özellikle araştırma sayılarında önemli artışlar saptanmıştır (Tablo 2). Tıp Dizininde yer almadan önce ve sonrası, araştırma sayı ve oranları açısından karşılaştırıldığında, sonrası dönemde araştırma sayı ve oranları daha yüksek bulunmuştur (Tablo 3). Bu bulgular, STED'in saptanmış amaçlarına ulaşma yolunda olduğunun göstergeleridir.

Birinci basamakta bilimsel çalışma ve araştırmaların hem nicelik, hem de niteliksel açıdan istenen ve beklenen düzeyde olmamasının, bu yazının sınırlarını aşan çok çeşitli nedenleri, boyutları vardır ve ayrı bir tartışma konusudur. Konunun bu değerlendirmeyi ilgilendiren yönü, STED'in yayın politikası, editöryal işleyiş ve teknik altyapısının güncel gelişmelere uygun düzeye ulaştırılmasına karşın, dergiye gönderilen çalışmaların sınırlılığının, bilimsel düzeyini etkilemesidir. Bu durum, birinci basamak sağlık hizmetinin değersizleştirilmesi ve ticarileştirilmesinin akademik düzeydeki yansıması olarak, ele alınması ve çözüm aranması gereken bir sorun olarak önümüzdedir.

Kaynaklar:

1. *International Committee of Medical Journal Editors. Uniform Requirements for Manuscripts Submitted to Biomedical Journals. Updated May 2000. www.onlineethics.org/Resources/TeachingTools/20357/19237/resetpages/icmje.aspx,*
2. *Vancouver Group Statement. JAMA, Vol 260 No 17, 1988.*
3. *Journal of Medical Internet Research. http://www.jmir.org/cms/view/membership_specials:responsibilities_of_the_editor(s)*
4. *Kutsal YG. Editör Sorumluluğu. İçinde: Sağlık bilimlerinde süreli yayıncılık 2004. Ed: Yılmaz O. TÜBİTAK Matbaası Ankara; 2004. s. 135-42.*
5. *Lee ST. Editorial- Responsibilities of an Editor www.annals.edu.sg/pdf_mar99/edit282.pdf (March 1999, Vol. 28 No. 2)*

6. *Responsibilities of the editor (s)*. [www.jmir.org/cms/view/membership_specials:responsibilities_of_the_editor\(s\)](http://www.jmir.org/cms/view/membership_specials:responsibilities_of_the_editor(s))
7. www.annals.edu.sg/pdf_mar99/edit282.pdf
8. Cowell HR. *Ethical responsibilities of editors, reviewers, and authors*. www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/10986979
9. www.onlineethics.org/Resources/TeachingTools/20357/19237/resethpages/icmje.aspx
10. *Authors, writers, and editors*. *Occupational Outlook Handbook, 2010-11 Edition* <http://www.bls.gov/oco/ocos320.htm>
11. www.onlineethics.org/Resources/TeachingTools/20357/19237/resethpages/icmje.aspx,
12. Aşut Ö, Demirdizen H. *Pratisyen hekimlik eğitiminde özgün bir model: TTB Genel Pratisyenlik Enstitüsü. Genel Pratisyenlik Mesleki Eğitimi Temel Modüller Eğitim Programı*. Ankara: Türk Tabipleri Birliği; 2003. s. 7-27.
13. Aşut Ö. *Genel pratisyenlik meslek eğitimi. İçinde: Aşut Ö. Sağlıkta 30 yıl*. Ankara: Türk Tabipleri Birliği; 2007. s. 326-8.
14. Özen M, Odabaşı O, Yalçın S. *STED okurlarının özellikleri ve beklentileri. Sözel bildiri*. Ankara, 2002.
15. Uluoğlu C. *Makalelerin reddedilme nedenleri ve reddedilen makalenin geleceği. İçinde: Yılmaz O, ed. Sağlık bilimlerinde süreli yayıncılık 2010. Open Ajans Ankara; 2010. s.19-27.*